

Makale Künyesi (Araştırma): Yüceol Özezen, M. (2020). Türkiye Türkçesinde ara-orta kavramlarının dilbilgiselleşmesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 5 (1), 108-135.

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ARA-ORTA KAVRAMLARININ DİLBİLGİSELLEŞMESİ

Muna YÜCEOL ÖZEZEN¹

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde *ara* ve *orta* kavramlarının dilbilgisel işaretleyicileri gözlem ve tahmin yoluyla tespit edilmiş ve bu işaretleyiciler yapısal ve anlamsal özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Yapısal çözümleme işaretlerin söz(cük), söz öbeği, cümle veya söz kalıbı olup olmadıkları, işaretleyicilerde köken dillerin neler olduğu bakımından yapılmıştır. Çalışmada zaman zaman “kavram çözümlemesi” ifadesi kullanılsa da esasında kavramın çözülemeyeceği artık bilim çevrelerinde genel bir görüş hâlini almıştır. Buna göre, kavramlar ancak parçalara bölünerek ve dilbilgisel işaretleri üzerinden anlamsal olarak çözülebilir. Burada da *ara* ve *orta* kavramları anlambirincik çözümleme yöntemiyle ve Martorella'nın “kavram çözümleme” modelinden yararlanarak incelenmiştir. Kavramların en güçlü dilbilgisel işaretleyicileri *ara* ve *orta* sözcükleri ve bunların türevleridir. Ancak, kavramlar uzak veya yakın başka kavram alanlarının üyeleriyle de kısmi ve dolaylı olarak temsil edilebilmektedir (*iç, normal, standart, genel, ıltan, kabul edilebilir* vb.). Bu ve benzeri kavramların birtakım dilbilgisel işaretleyicilerle betimlenmesi bir toplunun zihin yapısı konusunda da fikir verir. Bu çalışmada, Türklerin neyi “arada” veya “ortada” düşündükleri tam olarak tespit edilmemiş olmakla birlikte, *ara(da)* ve *orta(da)* kavramlarını hangi dış dünya gerçeklikleri bağlamında oluşturdukları genel hatlarıyla ortaya konmuştur. Buna göre Türkler iyi-kötü, yüksek-alçak, büyük-küçük, yeni-eski, var-yok, siyah-beyaz, az-çok, belirli-belirsiz, başlangıç-bitiş, ilk-son vb. kavram çiftlerini “aralayabilmekte” veya bu kavram çiftlerini “ortalayabilmekte”dirler. “Aralanan” ve “ortalanan” kavramlar genellikle niceliksel kavramlar değil, nitelikler ve durumlardır.

Anahtar kelimeler: Kavram, biçimbilgisi, söz kalıbı, *ara* ve *orta* kavramları, dilbilgiselleşme.

¹ Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Prof. Dr. mozezen@cu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1880-2143>

THE GRAMMATICALISATION OF ARA-ORTA CONCEPTS IN TURKISH

ABSTRACT

In this study, grammatical markers of the concepts of *between* and the *mid* in Turkish have been determined through observation and prediction and these markers were evaluated in terms of structural and semantic features. Structural analysis was made in terms of whether the markers are words, phrases, sentences or fixed expressions, and what are the languages of origin in the markers. Even though the term “concept analysis” was sometimes used in the study, the fact that the concept could not be solved has become a general view in scientific circles. Accordingly, the concepts can be solved semantically only by dividing them into pieces and through their grammatical markers. Here, the concepts of *between* and *mid* are examined by semantic analysis method and by using Martorella’s “concept analysis” model. The strongest grammatical markers of concepts in Turkish are *ara* and *orta* words and their derivatives. However, concepts can be represented partially and indirectly with members of other distant or close concept areas (iç “internal”, normal “normal”, standart “standard”, genel “general”, ılıman “temperate”, kabul edilebilir “acceptable” etc.). Describing these and similar concepts with some grammatical markers also gives an idea about the mind structure of a society. In this study, it has not been determined exactly what the Turks think “in between” or “in the middle”, but in which context they have created the concepts of (in) between and mid(dle) in the context of external world realities. According to this, Turks can “space” concept pairs of good-bad, high-low, big-small, new-old, have-none, black-white, more-less, certain-ambiguous, start-finish, first-end etc. or they can “center” these pairs of concepts. The “spaced” and “centered” concepts are usually not quantitative concepts, but qualitative concepts and situations.

Keywords: Concept, morphology, fixed expression, notion of between and mid, grammaticalisation.

GİRİŞ

Anlambilim, dilbilimin neredeyse dilbilgisini de aşan en zorlu alanlarından biri olmayı sürdürüyor: Anlam nedir, nasıl çözümlenir, anlam ve kavram arasında nasıl bir ilişki vardır, kavram çözümlenebilir mi, kavram nasıl öğretilir vb. (M. Karataş Coşkun, kavramların çoğu kez, bunların ne olduğu anlaşılmadan öğretildiğini belirtiyor [2011, s. 5].) soruları, yapı çözümlenmelerinden çok daha fazla söz götürüyor, bu bağlamda sayısız kuram geliştiriliyor, görüş bildiriliyor. Bugün bu konular dilbilimciler kadar -hatta belki dilbilimcilerden çok- felsefecilerin, eğitim bilimcilerin, psikologların ve bilişsel dilbilimcilerin ilgisini çekiyor. Hatta her bilimsel disiplinin kendi anlamlarının ve kavramlarının peşinde olması, anlam ve kavram

konularını yalnızca sosyal bilimcilerin değil potansiyel olarak fen bilimcilerin bile araştırma konularına dönüştürüyor.

Çeşitli disiplinlerde sık sık karşılaşılan “kavram çözümlemesi (analizi)” teriminin yaygınlığına rağmen gerçekte çözümlenmeye çalışılan sözcükler üzerinden anlamlardır. Ü. Bozkurt, anlamın dünya ile sözcükler arasındaki bir düzleme işaret ettiğini, kavramın sözcükle örtüşmediğini ve dünyayla ve sözcükle bağlantılı olmakla birlikte, her ikisinin de üstünde bir yerde bulunduğunu belirtmektedir. Bozkurt’a göre “(...) anlam, basit bir gösterim ilişkisinden çok daha fazlasıdır. Kavram da anlamdan çok daha fazlasıdır. Kavram, anlamı kapsayan, kültürel ve kişisel deneyimlerin de eklenildiği bir zihinsel tasarımdır” (Bozkurt, 2018, s. 8). Aslında bir felsefeci olan T. Grünberg de *Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme* başlıklı çalışmasında, kavram çözümlemesinin mümkün olmadığını, olsa olsa “dile gelmiş” birimlerin anlamları üzerine söz söylenebileceğini vurguluyor ve ancak nesnel gerçekliği olan sözcüklerin ve doğrulanabilir, bilişsel önermelerin anlam çözümlemesi yapılabileceğini belirtiyor (Grünberg, 2006). Konuya analitik yaklaşan ve anlam çözümlemesini tanım yapmakla bir tutan Grünberg, esasında bu yaklaşımıyla anlam konusunun dilbilim çerçevesiyle sınırlı olmadığını da ima etmiş olmaktadır. Buna rağmen, anlam ve kavram konuları dil araştırmacıları için hâlâ en ilgi çekici konuların başında geliyor. Çünkü, ister en geniş tanımıyla olsun ister en dar kapsamıyla olsun, dil, “anlam iletmek” için vardır ve dilbilimcinin bu konulara sırt çevirme gibi bir lüksü yoktur. Bu çalışma da, kavram konusunun disiplinlerarası olduğu gerçeği göz ardı edilmeksizin, *ara-orta* kavramlarının (ve kimi komşu kavramların) bir dilci bakışıyla ele alındığı bir çalışmadır.

Bir dilde biçimbirimler, biçim-sözdizimsel birimler ve sözdizimsel birimler (söz(cük)ler, söz öbekleri, cümleler ve söz kalıpları) üzerinden bir kavramın sınırları, içeriği vb. üzerine söz söylemek kolay değildir. Çünkü -belirtildiği gibi- kavram, dilbilgisinden çok biliş’in / zihin’in ve düşünce’nin bir birimi olarak ele alınırsa, bir kavramın dile gelmiş yanları kadar dile gelmemiş yanları olacağı da kabul edilecektir. Nitekim dış dünya gerçeklikleri (nesnel) zihinde gerçeğin durağan bir kopyası olarak durmazlar; soyut olgularda ise bu süreç daha devingendir. Ancak yine de dilin sonlu yapılar olma özelliği, araştırmacıyı sınırlı yapılar üzerinden bir yorum ve değerlendirme yapmaya sevk ettiğinden, bu yolla bir kavram incelemesi görece kolay bir sentetik çabaya dönüşür. Çünkü yapısal birimler gözlemlenebilir, sayılabilir durumdadır, geriye bunların “toplama” neyi temsil ettiklerini, hangi bütünün parçası olduklarını belirlemek kalır. Bu süreçte işlenebilir metin havuzları,

daha önemlisi işlenmiş metinlerden oluşan derlemler ve kısmen de sözlükler araştırmacının işini daha da kolaylaştırır. Yine belirtmek gerekir ki, buradan kavram incelemelerinin kolay bir uğraş olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Ancak, kavram dilbilgiselleştiğinde parçalı hâle gelmekte, anlamlara bölünmektedir. Başka bir deyişle, kavram dilbilgiselleşmiş görünümüyle araştırmacının nesnesine dönüşmekte ve -çeşitli disiplinlerden gelecek verilere sırt çevirmemek koşullu-parçaların tek tek ne anlama geldikleri ve bir bütün olarak nasıl bir kümenin üyesi oldukları konusunda görüş bildirmek belli ölçülerde olanaklı olmaktadır.

Bir kavramın bir dilde nasıl dilbilgiselleştiği², nasıl işaretlendiği söz konusu olduğunda ise durum bundan çok daha zordur. Çünkü bu kez gözlemlenebilir ve sayılabilir birimler açıkça ortada değildir. Araştırmacının önce kavramı bir dilde hangi söz(cük)lerin, hangi söz öbeklerinin ve hangi söz kalıplarının, kısacası hangi yapısal birimlerin temsil ettiğini tespit etmesi ve gözlemleyemediği için tahmin etmesi gerekir ki bu ilkinden çok daha analitik ve zorlu bir çabadır. Bu süreçte, metin havuzları ve derlemler araştırmacıya ilk elden yarar sağlamaz. Çünkü araştırmacının, metin havuzlarında ve derlemlerde önce neyi, hangi işareti, hangi yapıyı arayacağını bilmesi gerekir. Aranacak işaretler ve yapılar tespit edildikten sonra, bu işaretlerin ve yapıların anlamları, kullanım özellikleri vb. elbette metin havuzları ve derlemler üzerinden daha kolay değerlendirilir. Bu tür çalışmalarda, araştırmacının konuştuğu dilin olanakları konusunda sezgilerinin yüksek, kullanımlar konusunda algısının açık ve olası kullanımlar konusunda da tahmin yeteneğinin ileri düzeyde olması gerekir. Ancak, hiçbir kullanıcı -buna kendi ana dilini araştırın dilbilimci de dahil-kullandığı dilin bütün olanaklarına hakim, bütün kullanımların farkında olamaz. Dolayısıyla kavramdan-dilbilgisel işaretlere doğru yapılacak bir araştırmada, kullanılacak verinin bir yanı sıra hep eksik kalma olasılığı her zaman vardır. Öte yandan kavram sözlüklerini oluşturmanın başka yolu da yok gibidir. Bu bağlamda, sözü edilen zorlukların bir sonucu olarak, Türkçe için kavram sözlüğü çalışmalarının yeterli düzeyde ve sayıda olmadığı (Bu konuda ilk aklı gelen çalışmalardan biri olarak bk. Cin, 1971.) belirtilmelidir. Oysa bir toplumun kültürel yapısının ve düşünce profillerinin ancak kavram sözlükleri yoluyla betimleneceği de ortadadır.

² Burada *dilbilgiselleşme (grammaticalisation)* terimi, “dilde anlamlı birimlerin görevli birimlere dönüşmesi” anlamında değil, “dilde işitilir (yazıda görünür) olma, dilin biçimsel düzlemine taşınma, mümkün bir form kazanma, kodlanma, şifreleme, işaretlenme” anlamında kullanılmıştır.

Bu çalışma ikinci zorluğun farkındalığıyla hazırlanmıştır ve gözlemler ve tahminler sonucu elde edilen verinin bir değerlendirmesini içermektedir. Dilde her işaretin biçimbilgisel veya biçim-sözdizimsel olmadığı, iletişim için dilbilimsel olmayan (non-linguistic) başka bazı gösterge sistemlerinden de yararlandırıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda *ara-orta* kavramlarının da örneğin matematik göstergelerle ve simgelerle de ifade edilebildiği görülmektedir: 50, %50, %50 %50, “ortalama” anlamında \bar{x} , “yaklaşık” anlamında μ gibi. Doğal olarak bu tür göstergeler bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Günlük yaşamda *ara-orta* kavramları ile doğrudan ilgili olan *ortalama* kavramları genellikle basitçe “aritmetik ortalama” anlamında kullanılır. Buna göre, ortalama bulmak için bir diziyi oluşturan sayıların aritmetik toplamı, o dizideki sayıların toplam adedine bölünür. Ancak bu ifadede “arada olan”, “orta olan” veya “ortalama olan” her zaman net değildir, tek bir “orta değer” yoktur ve *orta, ortalama, arasında* vb. göstergeler bazen soyut olgulara ve durumlara yönelik olarak da kullanılır. Esasında toplumsal değerlerin değişkenliğine bağlı olarak çoğu kez neyin arada veya ortada olduğu, neyin orta değer olarak kabul edildiği, döneme ve dilsel düzleme göre görecelik içerir ve bu yüzden merkez konum da ölçülemez. Merkez konumun ölçülemezliğinin nedeni, dünyayla ilişkiler (zaman, zemin ve koşullar) bağlamında “orta” ile hangi yararın sağlandığını ve hangi başarının elde edildiğinin değişken olmasıdır. Örneğin, 100’ün tam puan olarak değerlendirildiği bir sınava giren 30 öğrencinin 10’unun 45, 5’inin 50, 8’inin 60 ve 7’sininin 70 puan aldığı bir durumda, bu öğrenci grubunun başarı ortalaması 55,6 olur. Buna göre grubun %50’si “vasat” puanın üstüne çıkmıştır. Ancak 55,6 puanı genellikle öğrencinin hedeflediği noktalara gelmesine yetmez. Bu yüzden Türkiye’de liseye veya üniversiteye geçiş sınavlarıyla boğuşan bir öğrenci için *vasat* sözcüğü artık “orta” anlamından çok “kötü” anlamında kullanılmaktadır, çünkü vasat not öğrenciyi hedeflediği “iyi” liseye veya “iyi” üniversiteye taşımamaktadır. Ayrıca söz konusu 30 öğrencinin 1’inin 100 tam puan alması ve / veya 2’sininin 10 puanın altına düşmesi, durumu daha da çarpık hâle getirir. Artık günlük dilde de kullanılan “standart sapma” kavramı bu çarpıklığın farkındalığıyla geliştirilmiş olmalıdır. Bir matematik ve istatistik kavramı olarak *ortalama* ise, bir veri dizisinin orta konumunun tek bir sayı ile ifade edilmesi demektir. Ancak “Hayat bir matematiktir.” yargısı, hayatın soyut bir iç düzeni ve yasaları olduğunu anlatmak için sık sık kullanılsa da kültür denilen dinamik yapı, değerler sisteminin salt matematik yöntemlerle açıklanmasına olanak vermez. Gerçek hayatta kesin ve net orta değerler yoktur, güzel olan-güzel olmayan,

etik olan-etik olmayan, yararlı olan-yararlı olmayan, kabul gören-kabul görmeyen, saygın olan-saygın olmayan gibi değerlerle ilgili yalnızca dönemsel eğilimler vardır. Elbette dönemsel eğilimleri aşan orta değerler, o toplumun değerler sistemini ve kültürel yapısını verir. Ancak geniş halk kitleleri üyesi oldukları toplumlar için değişmeyen, değişmemesi gereken ve *öz* olarak değerlendirilen bir gelenekler dizisi varsaysa da, bir toplumda zamanı, zemini ve koşulları aşan, *salt* ve *mutlak* görünümde bir kültürel öğeyle nadiren karşılaşılır.

Aritmetik ve istatistik alanlarında *ortalama* kavramı genellikle bir sayı dizisini gerekli kılar. Ancak, günlük hayatta bu kavramlar için genellikle iki ayrı konumun, iki ayrı durumun ve iki ayrı noktanın varlığı yeterlidir. Başka bir deyişle, aritmetik ve istatistik alanlarında “orta” ve “ortalama” belirlemesi için genellikle çoklu bir ilişki gerekirken, günlük hayatta üçlü bir ilişki yeterli olmakta, hatta çoğu kez kavramların zihinde yalnızca üçlü bir ilişkinin sonucunda yerleştiği izlenimi doğmaktadır. Çalışmada da *ara-orta* kavramlarının (bunların yanı sıra bazı komşu kavramların) temsilcisi gibi görünen yapısal birimler, bu temsiliyette en az iki ayrı konum, iki ayrı durum ve iki ayrı nokta varsa ve böylelikle en az üçlü bir bağıntı söz konusuysa bu kavram alanları içinde değerlendirilmiştir. Buna göre örneğin, “büyük denizlerden karaya sokulmuş deniz” anlamındaki *ara deniz* kavramında veya “ana bölümün alt başlıklarından her biri” anlamındaki *ara başlık* kavramlarında iki ayrı nokta veya iki ayrı konum (ilk-son, ön-son gibi) yoktur (Öte yandan “boğazlarla ana denize bağlı olan deniz” *iç deniz* kavramında Marmara denizinde olduğu gibi, iki ayrı konum vardır: bir büyük denizle bağlantıyı sağlayan ilk boğaz ve diğer büyük denizle bağlantıyı sağlayan ikinci boğaz). Benzer biçimde *ara seçim* kavramı beraberinde *ilk seçim* ve *son seçim* kavramlarını çağrıştırmadığı için veya *ara sınav* kavramı *ilk sınav* kavramını mantıksal olarak zorunlu hâle getirmediği için bu çalışmanın konusu olamaz. Öte yandan, *ortaya koymak*, *ortam*, *ortalık*, *ortalık yer*, *aradan çekilmek*, *ara vermek*, *araya gitmek*, *aralarından su sızmamak* gibi biçimbilgisel olarak *orta* ve *ara* ile ilgili gibi görünen türetimlerin de burada çözümlenmeye çalışılan ve “en az üçlü ilişki” gerektiren *orta* ve *ara* kavramlarıyla artık bir ilgisi kalmamış gibi görünmektedir. Bunlar olsa olsa *orta* ve *ara* kavramlarının, yalnızca iki durum, iki konum veya iki nokta arasında öncelik sonralık bağıntısı kurarak, hatta zaman zaman yalnızca kendi kendilerinden ibaret olarak (*öğle arası* gibi), başka kavram alanları geliştirdiklerine gösterge olabilir.

PROBLEM

Türkiye Türkçesinde *ara-orta* kavramları nasıl dilbilgiselleşir?³ Bu kavramlar, hangi biçimbirimlerle veya biçim-sözdizimbirimleriyle (söz öbekleri, söz kalıpları) işaretlenir? Kavramları en iyi temsil eden soperordinate göstergeler hangileridir; hangi göstergeler doğrudan, hangileri dolaylı işaretlerdir? Bu işaretlerin anlambilgisel ve yapısal özellikleri nelerdir?

YÖNTEM

Yukarıda kavram çözümlemelerinin derlem tabanlı olarak yapılmasının, daha çok veriyle karşılaşmak bakımından en değerli yöntem olduğu belirtilmişti. Bunun yanında deneysel ve uygulamalı çalışmalar da hem derlemlerden elde edilen verinin sınanmasını sağlar hem de yeni verilerle karşılaşılması olasılığını artırır. Ancak bu çalışma, söz konusu kavramın dilbilgiselleşmesine yönelik tahmin ve gözlemlerin paylaşılmasına yönelik betimlemeli bir çalışmadır ve çalışmanın yönü *dilbilgisel işaretlerden kavrama doğru*'dur. Çalışmada *ara-orta* kavramları, eğitim bilimlerinde daha çok kavram öğretim modelleriyle tanınan P. H. Martorella'nın kavram çözümlemesi esasında incelenmiştir. Martorella (1986), bir kavramın bir öğrenci grubuna öğretilmeye başlamadan önce, grubun o kavramı öğretmek için uygun olup olmadığını tespit edilmesinin yani Kavram Uygunluk Envanteri'nin çıkarılması gerektiğini belirtmektedir. Grubun söz konusu envantere göre o kavramı öğretmeye uygun olduğu hükmüne varılırsa bu kez 9 adımda Planlama Öncesi Envanteri çıkarılmalıdır. Bu 9 adım şöyle özetlenebilir:

- 1- Kavramın yaygın olarak kullanılan adı nedir?
- 2- Kavramın tanımı veya kavramın ayırt edici özelliklerinin nasıl düzenleneceğine ilişkin kural nedir?
- 3- Okunan kitap ve başvuru kaynaklarına göre kavramın ayırt edici özellikleri nelerdir?
- 4- Tipik olarak kavramı çağrıştıran ancak ayırt edici olmayan özellikler nelerdir?

³ Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt* adlı kitabında, "Her an yeniden başlar var olma; her 'burada'nın etrafında döner 'orada'nın topu. Orta, her yerdedir." (2019, s. 246) sözleriyle *orta* kavramını doğrudan doğruya bir felsefe problemine dönüştürmüştür. An içindeki birey altında sonsuz bir geçmiş bırakmıştır, önünde de belirsiz ve büyük olasılıkla uzun bir gelecek vardır. Birey arada bir yerdedir, hatta tam da ortadadır.

5- Kavramı açıklarken kullanılabilecek ilginç ve öğrenci için tanıdık örnekler nelerdir?

6- Kavrama netlik ve açıklık kazandıracak örnek olmayanlar nelerdir?

7- Kavramın örneklerinde ayırt edici olan ve olmayan özelliklere dikkat çekmek için kullanılacak olan ipuçları, sorular ve yönergeler nelerdir?

8- Örnek olanları ve olmayanları sunmak için etkili, ilginç ve düşüncüyü harekete geçirici araçlar nelerdir?

9- Kavramın hangi düzeyde öğrenilmesi beklenmektedir ve bu nasıl ölçülecektir (Karataş Coşkun, 2011, s. 97-98).

Görüldüğü gibi bir eğitim bilimci olarak Martorella, Kavram Öğretiminde Temel Model başlıklı modelinde konuyu öğretmen ve öğrenci bağlamında ele almakta ve doğal olarak hep “bir kavramın belletileceği hedef kitle” varsaymaktadır. Bir dil araştırmacısı için ise aslanan kavramın nasıl öğretileceği değil anlamlar üzerinden nasıl çözümleneceğidir. Buna göre kavram çözümlenmesi için Martorella'nın 9 adımının 4 adıma indirgenmesi yeterli olmaktadır ki bu indirgeme bazı eğitim bilimciler (Kılıç, 2009 gibi) tarafından da tercih edilmektedir. Bu indirgenmiş ve *ara-orta* kavramlarının çözümlenmesinde dikkate alınacak adımlar şunlardır:

1- Kavramın en çok kullanılan adını tespit etme,

2- Kavramın ne anlama geldiğine dair basit bir tanım yapma,

3- Kavramın karakteristiklerini belirleyen ayırt edici özellikleri ortaya koyma,

4- Kavramla ilgili ayırt edici olmayan özellikleri belirleme.

Burada dikkat edilecek olursa, son 2 adımın dilbilimsel çalışmalarda tercih edilen ve gösterilenin de parçalara bölünebileceği fikrine dayanan anlambilimsel çözümlenmesinden (semic analysis) başka bir şey olmadığı anlaşılacaktır: *Kuş*'un bütünlüklü anlamına ulaşmak için *canlıdır*, *hayvandır*, *uçabilir*, *kanatlıdır*, *öter* vb. anlambilimsel tespit edilmesi gibi. Bu gibi durumlar, kuramların, modellerin ve uygulamaların zaman zaman benzerlikler taşıdığını, bunlar arasında çoğu kez kesin sınırlar olmadığını ve bilim dünyasında zaman zaman aynı veya benzer kavramların, ifadelerin farklı terimlerle bulunduğunu göstermektedir.

BULGULAR

Aşağıdaki Tablo, Türkiye Türkçesinde *ara-orta* kavramının dilbilgisel işaretleyicilerini ve bu işaretleyicilerin *Güncel Türkçe Sözlük*'teki durumlarını göstermektedir. Çalışmaya Türk Dil Kurumu tarafından 2011 yılında basılan *Türkçe Sözlük* yerine bu kurumun ağ sayfasındaki interaktif *Güncel Türkçe Sözlük*'ün esas alınmasının nedeni, bu interaktif sözlüğün değişen ve yeni gelişen kullanımları da yansıtıyor olmasıdır. Çalışmada Tablo'daki bütün işaretleyicilerin *Güncel Türkçe Sözlük*'te yer alıp almadıkları tespit edilmiş, ancak çalışmanın hacmini arttırmamak bakımından, yer alanlar için *Güncel Türkçe Sözlük*'te hangi anlamların verildiği belirtilmemiştir. Yapısal belirleme ayrıntılara inilmeden ve birimlerin son görünüşleri esas alınarak yapılmıştır. Tablo'da b. "basit", ç. "çekimli" ve t. "türemiş" anlamında kullanılmıştır.):

Tablo 1. Türkiye Türkçesindeki *ara-orta* kavramlarının işaretleyicileri, yapısal özellikleri ve *Güncel Türkçe Sözlük*'teki görünüşleri

Ara-Orta Kavramlarının İşaretleyicileri	İşaretleyicilerin Yapısal Özellikleri	İşaretleyicilerin <i>Güncel Türkçe Sözlük</i> 'teki Görünüşleri
<i>açık ara</i>	söz öbeği	Var
<i>ahım şahım değil</i>	cümle	<i>ahım şahım</i> biçiminde var
<i>ahım şahım olma-</i>	söz öbeği	<i>ahım şahım</i> biçiminde var
<i>apış arası</i>	söz öbeği	Var
<i>ara</i>	b. sözcük	Var
<i>ara ara</i>	söz öbeği	Yok
<i>ara bulucu</i>	söz öbeği	Var
<i>ara cümle</i>	söz öbeği	Var
<i>arada</i>	ç. sözcük	Yok
<i>arada bir</i>	söz öbeği	Var
<i>arada bir yerde</i>	söz öbeği	Yok
<i>arada kal-</i>	söz öbeği	Var, ancak bu kavramların işaretleyicisi değil
<i>arada ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>Aradan</i>	ç. Sözcük	Yok
<i>arada sırada</i>	söz öbeği	Var
<i>ara eleman</i>	söz öbeği	Var
<i>Araf</i>	b. sözcük	Var
<i>Arafta</i>	ç. sözcük	Yok
<i>arafta kal-</i>	söz öbeği	Yok
<i>ara kapı</i>	söz öbeği	Var
<i>ara kat</i>	söz öbeği	Yok
<i>ara kazanç</i>	söz öbeği	Var
<i>ara kesit</i>	söz öbeği	Var
<i>ara kuşak</i>	söz öbeği	Yok
<i>arala-</i>	t. sözcük	Var

<i>aralık</i>	t. sözcük	Var
<i>ara mal</i>	söz öbeği	Var
<i>ara pası</i>	söz öbeği	Var
<i>ara sıcak</i>	söz öbeği	Var, ancak yapıyla anlamlandırma uyumlu değil birbiriyle
<i>arasında</i>	ç. Sözcük	Yok
<i>arasından</i>	ç. Sözcük	Yok
<i>arasını / aralarını bul-</i>	söz öbeği	Var
<i>ara sıra</i>	söz öbeği	Var
<i>arada sırada</i>	söz öbeği	Yok
<i>ara söz</i>	söz öbeği	Var
<i>ara tümce</i>	söz öbeği	Var
<i>ara yol</i>	söz öbeği	Yok
<i>ara yön</i>	söz öbeği	Var
<i>arayı bul-</i>	söz öbeği	Yok
<i>aşağı yukarı</i>	söz öbeği	Var, ancak bu kavramların işaretleyicisi değil
<i>ara yerde</i>	söz öbeği	Var
<i>arayüz</i>	söz öbeği	Var
<i>averaj</i>	b. sözcük	Var
<i>az çok</i>	söz öbeği	Var
<i>bazı</i>	b. sözcük	Var
<i>bazı bazı</i>	söz öbeği	Var
<i>bazı zaman(lar)</i>	söz öbeği	Yok
<i>bazen</i>	t. sözcük	Var
<i>belirli belirsiz</i>	söz öbeği	Var
<i>belki (de)</i>	söz öbeği	Var, ancak yalnızca <i>de</i> edatsız olarak
<i>belli belirsiz</i>	söz öbeği	Var
<i>belli belirsiz hâl</i>	söz öbeği	Yok
<i>belli belirsizlik</i>	söz öbeği	Var
<i>belli belirsiz hâle</i>	söz öbeği	Yok
<i>gel-</i>		
<i>belli belirsiz hâle getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>belli belirsiz ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>beynelmülâ</i>	söz öbeği	Var
<i>bir derece</i>	söz öbeği	Var
<i>bir dereceye kadar</i>	söz öbeği	Var
<i>buna da şükür</i>	Cümle	Yok
<i>çatı arası</i>	söz öbeği	Var
<i>çoğunlukla</i>	ç. Sözcük	Var
<i>çokluk</i>	t. sözcük	Var
<i>devre arası</i>	söz öbeği	Var
<i>devletler arası</i>	söz öbeği	Var
<i>eh</i>	b. sözcük	Var
<i>eh işte</i>	Cümle	Yok
<i>eh şöyle böyle</i>	Cümle	Yok
<i>ekseri</i>	t. sözcük	Var

<i>ekseriya</i>	ç. Sözcük	Var
<i>ekseriyetle</i>	ç. Sözcük	Var
<i>fena değil</i>	Cümle	Var
<i>fena sayılmaz</i>	Cümle	Var
<i>fifty fifty</i>	söz öbeği	Yok
<i>galiba</i>	t. sözcük	Var
<i>gece yarısı</i>	söz öbeği	Var
<i>geçer</i>	t. sözcük	Var
<i>geçer akçe</i>	söz öbeği	Var
<i>geçerle-</i>	t. sözcük	Var
<i>geçerlen-</i>	t. sözcük	Var
<i>geçerlet-</i>	t. sözcük	Var
<i>geçerli</i>	t. sözcük	Var
<i>geçerli durum</i>	söz öbeği	Var
<i>geçerlik</i>	t. sözcük	Var
<i>geçit</i>	t. sözcük	Var
<i>genel</i>	b. sözcük	Var
<i>genelde</i>	ç. sözcük	Yok
<i>genelgeçer</i>	söz öbeği	Var
<i>genelgeçerlik</i>	söz öbeği	Var
<i>genel olarak</i>	söz öbeği	Yok
<i>genelles-</i>	t. sözcük	Var
<i>genelleştir-</i>	t. sözcük	Var
<i>genelleştiril-</i>	t. sözcük	Var
<i>genellik</i>	t. sözcük	Var
<i>genellikle</i>	ç. sözcük	Var
<i>gezegenler arası</i>	söz öbeği	Var
<i>gri</i>	b. sözcük	Var, ancak bu kavramların işaretleyicisi olarak değil
<i>gri alan(lar)</i>	söz öbeği	Yok
<i>gün ortası</i>	söz öbeği	Var
<i>gün içi</i>	söz öbeği	Yok
<i>hafta arası</i>	söz öbeği	Var
<i>hafta içi</i>	söz öbeği	Var
<i>hafta ortası</i>	söz öbeği	Yok
<i>hayat standardı</i>	söz öbeği	Var
<i>hiç yoktan iyi(dir)</i>	Cümle	Var
<i>hiç yoktan iyi ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>tl-</i>	b. sözcük	Var
<i>tlık</i>	t. sözcük	Var
<i>tlıkça</i>	ç. Sözcük	Var
<i>tlım</i>	t. sözcük	Var
<i>tlıman</i>	t. sözcük	Var
<i>tlımlı</i>	t. sözcük	Var
<i>tlımluluk</i>	t. sözcük	Var
<i>tlış-</i>	t. sözcük	Yok
<i>tlıştır-</i>	t. sözcük	Var
<i>tlıştırıl-</i>	t. sözcük	Yok
<i>tlıt-</i>	t. sözcük	Var
<i>iç ("ara" anlamı bakımından)</i>	b. sözcük	Var

<i>ıç deniz</i>	söz öbeği	Var
<i>ıç güveysinden hallice</i>	söz öbeği	Yok
<i>ihtimal</i>	t. sözcük	Var
<i>ihtimal(dir) ki</i>	Cümle	Var, ancak yalnızca <i>-dir</i> eksiz olarak
<i>iki arada</i>	söz öbeği	Var
<i>iki arada bir derede</i>	söz öbeği	Var
<i>iki arada bir derede kal-</i>	söz öbeği	Var
<i>ikisinin arasında</i>	söz öbeği	Yok
<i>(insan için) törpüle-</i>	t. sözcük	Var, ancak bu kavramların işaretleycisi değil
<i>(insan için) törpülen-</i>	t. sözcük	Var, ancak bu kavramların işaretleycisi değil
<i>(insan için) törpülenmiş</i>	t. sözcük	Yok
<i>(insan için) törpülü</i>	t. sözcük	Var, ancak bu kavramların işaretleycisi değil
<i>itidal</i>	t. sözcük	Var
<i>itidalini kaybet-</i>	söz öbeği	Var
<i>itidalini kaybetme-</i>	söz öbeği	Yok
<i>itidalli</i>	t. sözcük	Var
<i>itidalli ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>itidalli davran-</i>	söz öbeği	Yok
<i>itidal sahibi</i>	söz öbeği	Var
<i>iyi kötü</i>	söz öbeği	Var
<i>kararınca</i>	ç. Sözcük	Var
<i>kararsız</i>	t. sözcük	Var
<i>kararsız kal-</i>	söz öbeği	Yok
<i>kararsızlılık</i>	t. sözcük	Var
<i>kabul edilebilir</i>	söz öbeği	Yok
<i>kabul edilebilir ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>kamusal alan</i>	söz öbeği	Var
<i>kararında</i>	ç. Sözcük	Var
<i>kararında ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>kentler arası</i>	söz öbeği	Var
<i>kırış-</i>	t. sözcük	Var
<i>kırışıl-</i>	t. sözcük	Yok
<i>kıtalar arası</i>	söz öbeği	Var
<i>kimi zaman(lar)</i>	söz öbeği	Var
<i>kimileyin</i>	ç. Sözcük	Var
<i>kişiler arası</i>	söz öbeği	Var
<i>köprü</i>	b. sözcük	Var
<i>köprü kur-</i>	söz öbeği	Var
<i>köprüleri at-</i>	söz öbeği	Var
<i>köprü ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>köprü oluşturun-</i>	söz öbeği	Yok
<i>kötü değil</i>	Cümle	Yok
<i>kötü olma-</i>	söz öbeği	Yok
<i>kulüpler arası</i>	söz öbeği	Var

<i>mahalle arası</i>	söz öbeği	Var
<i>makbul</i>	t. sözcük	Var
<i>makbul düzey</i>	söz öbeği	Yok
<i>makbul düzeyde</i>	söz öbeği	Yok
<i>makbul düzeyde ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makbul hâle gel-</i>	söz öbeği	Yoc
<i>makbul hâle getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makbul ol-</i>	söz öbeği	Var
<i>makbul seviye</i>	söz öbeği	Yok
<i>makbul seviyede ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makbul seviyeye</i>	söz öbeği	Yok
<i>gel-</i>		
<i>makbul seviyeye</i>	söz öbeği	Yok
<i>getir-</i>		
<i>makul</i>	t. sözcük	Var
<i>makul düzey</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul düzeyde</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul düzeyde ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul düzeye gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul düzeye getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul hâle gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul hâle getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul kıl-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ol-</i>	söz öbeği	Var
<i>makul ölçü</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul seviye</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul seviyede</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul seviyede ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul seviyeye gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul seviyeye</i>	söz öbeği	Yok
<i>getir-</i>		
<i>makul ve mantıklı</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı düzey</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı düzeyde</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı düzeyde ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı düzeye gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı düzeye getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı hâle gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı hâle getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı kıl-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı</i>	söz öbeği	Yok

<i>seviye</i>		
<i>makul ve mantıklı seviyede</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı seviyede ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı seviyeye gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>makul ve mantıklı seviyeye getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı</i>	t. sözcük	Var
<i>mantıklılık</i>	t. sözcük	Var
<i>mantıklı düzey</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı düzeyde</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı düzeyde ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı düzeye</i>	söz öbeği	Yok
<i>gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı hâle gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı hâle getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı kıl-</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı ölçü</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı seviye</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı seviyede</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı seviyede ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>mantıklı seviyeye</i>	söz öbeği	Yok
<i>gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>metinler arası</i>	söz öbeği	Var
<i>mezosfer</i>	söz öbeği	Var
<i>midî</i>	b. sözcük	Var
<i>midî boy</i>	söz öbeği	Yok
<i>milletler arası</i>	söz öbeği	Var
<i>muhtemel</i>	t. sözcük	Var
<i>muhtemel(dİR) ki</i>	Cümle	Yok
<i>muhtemelen</i>	t. sözcük	Var
<i>mutedil</i>	t. sözcük	Var
<i>mutedil davran-</i>	söz öbeği	Yok
<i>mutedil ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>ne siyah ne beyaz</i>	söz öbeği	Yok
<i>normal</i>	t. sözcük	Var
<i>normalde</i>	ç. Sözcük	Yok
<i>normal hâl</i>	söz öbeği	Yok
<i>normal hâl(ler)de</i>	söz öbeği	Yok
<i>normal durum</i>	söz öbeği	Yok
<i>normal</i>	söz öbeği	Yok

<i>durum(lar)da</i>		
<i>normal hâle gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>normal hâle getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>normal koşul(lar)</i>	söz öbeği	Yok
<i>normal</i>	söz öbeği	Yok
<i>koşul(lar)da</i>		
<i>normal ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>normal olarak</i>	söz öbeği	Yok
<i>normal şart(lar)</i>	söz öbeği	Yok
<i>normal şart(lar)da</i>	söz öbeği	Yok
<i>normalleş-</i>	t. sözcük	Var
<i>normaleştir-</i>	t. sözcük	Var
<i>normalleştiril-</i>	t. sözcük	Yok
<i>okullar arası</i>	söz öbeği	Var
<i>olabilir</i>	söz öbeği	Var
<i>olabilirlik</i>	söz öbeği	Var
<i>olabil-</i>	söz öbeği	Var
<i>olağan</i>	t. sözcük	Var
<i>orta</i>	b. sözcük	Var
<i>orta ağırlık</i>	söz öbeği	Var
<i>orta alan</i>	söz öbeği	Yok
<i>orta boy</i>	söz öbeği	Var
<i>orta çağ</i>	söz öbeği	Var
<i>ortada</i>	ç. Sözcük	Var
<i>ortada bırak-</i>	söz öbeği	Var
<i>ortada kal-</i>	söz öbeği	Var
<i>ortadaki</i>	ç. Sözcük	Yok
<i>orta damar</i>	söz öbeği	Var
<i>ortada ol-</i>	söz öbeği	Var
<i>ortadan kaldır-</i>	söz öbeği	Var
<i>ortadan kalk-</i>	söz öbeği	Var
<i>orta deri</i>	söz öbeği	Var
<i>orta direk</i>	söz öbeği	Var
<i>Orta Doğu</i>	söz öbeği	Var
<i>orta hâlli</i>	söz öbeği	Var
<i>orta hakem</i>	söz öbeği	Var
<i>ortak</i>	t. sözcük	Var
<i>orta kaldırım</i>	söz öbeği	Var
<i>orta kapı</i>	söz öbeği	Yok
<i>orta karar</i>	söz öbeği	Var
<i>orta kat</i>	söz öbeği	Var
<i>ortaklaş-</i>	t. sözcük	Var
<i>ortaklaşa</i>	t. sözcük	Var
<i>orta kulak</i>	söz öbeği	Var
<i>orta kulvar</i>	söz öbeği	Yok
<i>orta kuşak</i>	söz öbeği	Var
<i>ortala-</i>	t. sözcük	Var
<i>ortalama</i>	t. sözcük	Var
<i>ortalama olarak</i>	söz öbeği	Yok
<i>ortalalan-</i>	t. sözcük	Yok
<i>ortalat-</i>	t. sözcük	Var

<i>ortalı</i>	t. sözcük	Var
<i>orta malı</i>	söz öbeği	Var
<i>orta masa(sı)</i>	söz öbeği	Var
<i>orta mektep</i>	söz öbeği	Var
<i>ortanca</i>	ç. Sözcük	I. anlam bakımından var
<i>orta nokta</i>	söz öbeği	Var
<i>ortaokul</i>	söz öbeği	Var
<i>orta oyunu</i>	söz öbeği	Var
<i>ortaöğrenim</i>	söz öbeği	Var
<i>ortaöğretim</i>	söz öbeği	Var
<i>orta parmak</i>	söz öbeği	Var
<i>orta saha</i>	söz öbeği	Var
<i>orta sehpa</i>	söz öbeği	Yok
<i>ortasını bul-</i>	söz öbeği	Var
<i>orta sıklet</i>	söz öbeği	Var
<i>orta şeker</i>	söz öbeği	Yok
<i>orta şekerli</i>	söz öbeği	Var
<i>orta tedrisat</i>	söz öbeği	Var
<i>orta uç</i>	söz öbeği	Var
<i>orta yaşlı</i>	söz öbeği	Var
<i>orta yaylak</i>	söz öbeği	Var
<i>orta yol</i>	söz öbeği	Var
<i>orta yolu bul-</i>	söz öbeği	Yok
<i>orta yuvar</i>	söz öbeği	Var
<i>Ölçü</i>	t. sözcük	Var
<i>Ölçülü</i>	t. sözcük	Var
<i>ölçülülük</i>	t. sözcük	Var
<i>ölçünlü</i>	t. sözcük	Var
<i>refüj</i>	b. sözcük	Var
<i>satır arası</i>	söz öbeği	Var
<i>standardizasyon</i>	t. sözcük	Var, ancak tam olarak bu kavramların işaretleyicisi değil
<i>standardize et-</i>	söz öbeği	Yok
<i>standart</i>	b. sözcük	Var, ancak tam olarak bu kavramların işaretleyicisi değil
<i>standart hâle gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>standart hâle getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>standartlaş-</i>	t. sözcük	Var
<i>standartlaştır-</i>	t. sözcük	Var
<i>şehirler arası</i>	söz öbeği	Var
<i>şöyle böyle</i>	söz öbeği	Var
<i>şöyle böyle ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>tavan aralığı</i>	söz öbeği	Var
<i>tavan arası</i>	söz öbeği	Yok
<i>toplumlar arası</i>	söz öbeği	Var
<i>uluslararası</i>	söz öbeği	Var
<i>umuma açık hâle getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>umumi</i>	t. sözcük	Var
<i>umumilik</i>	t. sözcük	Var
<i>umumî surette</i>	söz öbeği	Yok

<i>umumiyet</i>	söz öbeği	Var
<i>umumiyetle</i>	söz öbeği	Var
<i>unisex</i>	söz öbeği	Yok
<i>uzak ara</i>	söz öbeği	Var
<i>ülkeler arası</i>	söz öbeği	Var
<i>üniversiteler arası</i>	söz öbeği	Var
<i>var yok</i>	söz öbeği	Var
<i>var yok arası</i>	söz öbeği	Yok
<i>var yok arası hâle gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>var yok arası hâle getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>var yok arası ol-</i>	söz öbeği	Yok
<i>varla yok arası</i>	söz öbeği	Var
<i>Vasat</i>	b. sözcük	Var
<i>vasat hâle gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>vasat hâle getir-</i>	söz öbeği	Yok
<i>vasat kıl-</i>	söz öbeği	Yok
<i>vasatı</i>	t. sözcük	Var
<i>vasatlaş-</i>	söz öbeği	Yok
<i>vasatlık</i>	t. sözcük	Var
<i>yaklaşık</i>	t. sözcük	Var
<i>yaklaşık değer</i>	söz öbeği	Var
<i>yaklaşık olarak</i>	söz öbeği	Var
<i>Yarı</i>	b. sözcük	Var
<i>yarı buçuk</i>	söz öbeği	Var
<i>yarıda kal-</i>	söz öbeği	Var
<i>yarılan-</i>	t. sözcük	Var
<i>yarılat-</i>	t. sözcük	Yok
<i>yarı yarıya</i>	söz öbeği	Var
<i>yarı yarıya gel-</i>	söz öbeği	Yok
<i>yarı yarıya paylaş-</i>	söz öbeği	Yok
<i>yarı yarıya kırış-</i>	söz öbeği	Yok
<i>yarı yolda bırak-</i>	söz öbeği	Var
<i>yaşam standardı</i>	söz öbeği	Var
<i>yet-</i>	b. sözcük	Var
<i>yeter</i>	t. sözcük	Var
<i>yeter derece</i>	söz öbeği	Yok
<i>yeter derecede</i>	söz öbeği	Var
<i>Yeterince</i>	ç. sözcük	Var
<i>yeteri kadar</i>	söz öbeği	Var
<i>Yeterli</i>	t. sözcük	Var
<i>Yeterlik</i>	t. sözcük	Var
<i>yeter ölçüde</i>	söz öbeği	Yok
<i>yüzde eli yüzde elli</i>	söz öbeği	Yok
<i>yüzde elli</i>	söz öbeği	Yok
<i>zaman zaman</i>	söz öbeği	Yok

Tablo'dan da anlaşılacağı üzere, Türkiye Türkçesinde *ara-orta* kavramlarıyla ilgili 380 işaretleyici tespit edilmiştir. Bunlardan 152'si

Güncel Türkçe Sözlük'te hiç yer almamıştır, 14'ü farklı bir biçimbilgisel görünümle veya az çok farklı bir anlamlandırma ile yer almıştır, 214'ü ise aynı biçim ve çalışmanın odaklandığı anlamla anlamlandırılmış olarak yer almıştır. Bu işaretleyicilerin yapısal ve anlamsal özellikleriyle ilgili tespitler ise şöyle sıralanabilir:

YAPISAL GÖRÜNÜM

Tablo'ya göre, *ara-orta* kavramlarının işaretleyicileri yalnız kavram adlarıyla (*ara* ve *orta* sözcükleriyle) kökteş biçimbirimler veya biçim-sözdizimbirimler değildir; *ara-orta* kavramlarının işaretlenmesinde *ara* ve *orta* sözcükleri dışında *iç*, *ılı-*, *makul*, *normal*, *yarı* vb. sözcüklerin de üretici bir görev üstlendikleri görülmektedir.

Kavramların işaretleyicilerinin büyük bölümü cümle veya söz öbeği görünümünde kalıp sözlerdir. 381 işaretleyicinin 10'u cümle, 280'si ise söz öbeği formundadır. Başka bir deyişle, 290 işaretleyici sözcükten büyük birimlerdir. Söz öbeği formundaki işaretleyicilerin çok büyük bölümünün (75 adet) doğrudan doğruya sıfat tamlaması olduğu görülmektedir. Sözcük boyutundaki işaretleyicilerin 17'si basit sözcük, 55'ü türemiş sözcük ve 19'u çekimli sözcüktür. Çekimli sözcüklerin büyük bölümünde de kalıplaşma eğilimi vardır ve sözlükbirim olarak ana madde başı olmaya aday bir görünüm sunmaktadırlar.

İşaretleyicilerin köken dillerine bakıldığında, bunların çok büyük bölümünün Türkçe veya içerisinde Türkçe dışında herhangi bir sözcük bulunmayan işaretleyiciler olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, doğrudan doğruya başka bir dilden kopyalanmış işaretleyiciler ve içerisinde başka bir dilden kopyalanmış sözcük bulunan işaretleyiciler de vardır. Bununla ilgili sayısal görünüm şöyledir:

- Yalnızca Türkçe bir biçimbirimden veya biçimbirimlerden oluşan işaretleyiciler: 183 adet
- Yalnızca Arapça bir biçimbirimden veya biçimbirimlerden oluşan işaretleyiciler: 28 adet
- Yalnızca Fransızca bir biçimbirimden veya biçimbirimlerden oluşan işaretleyiciler: 8 adet
- Yalnızca İngilizce bir biçimbirimden veya biçimbirimlerden oluşan işaretleyiciler: 1 adet
- Türkçe bağımsız bir biçimbirimle Arapça bir biçimbirimden oluşan işaretleyiciler: 111 adet

- Türkçe bağımsız bir biçimbirimle Fransızca bir biçimbirimden oluşan işaretleyiciler: 21 adet
- Türkçe bağımsız bir biçimbirimle Farsça bir biçimbirimden oluşan işaretleyiciler: 13 adet
- Türkçe bağımsız bir biçimbirimle İngilizce bir biçimbirimden oluşan işaretleyiciler: 2 adet
- Türkçe bağımsız bir biçimbirimle Yunanca bir biçimbirimden oluşan işaretleyiciler: 2 adet
- Türkçe bağımsız bir biçimbirimle Arapça ve Fransızca biçimbirimlerden oluşan işaretleyiciler: 7 adet
- Türkçe bağımsız bir biçimbirimle Arapça ve Farsça biçimbirimlerden oluşan işaretleyiciler: 1 adet
- Arapça bağımsız bir biçimbirimle Farsça bir biçimbirimden oluşan işaretleyiciler: 3 adet
- Arapça bağımsız bir biçimbirimle Fransızca bir biçimbirimden oluşan işaretleyiciler: 1 adet

Yapı ile anlamı bir göstergenin iki yüzü olarak ele aldığımızda, bu yapısal görünüm şöyle yorumlanabilir: *Ara-orta* kavramlarının işaretlenmesinde kullanılan sözler büyük ölçüde Türkçedir: 183 sözde yalnızca Türkçe bağımsız biçimbirimler vardır, 157 sözde Türkçe bir veya birden çok bağımsız biçimbirim vardır; işaretleyicilerin çok büyük bölümünde ise Türkçe bir veya birden çok bağımlı biçimbirim bulunmaktadır. Türklerin kültürel olarak neyi *orta*, *arada* ve *kabul edilebilir* değer olarak işaretlediklerini ortaya koymak için çok yönlü çalışmalara gereksinim var. Ancak, *ortada olan*, *arada kalan* ve kısmen *belirsiz olan*'ın (Acaba Türkçe *belirlilik* ve *belirsizlik* kavramlarını nasıl işaretler?) yukarıdaki görünümle işaretlenmesi, bu kavramın dilbilgiselleşmesi sürecinde çok büyük ölçüde Türk bilişinin etkili olduğunu göstermektedir. Elbette, bu kavramlar için neden bu kadar çok işaretleyici var, sorusunun cevaplanabilmesi için hem başka dillerdeki durumları tespit etmek hem de Türkçeye ilgili artzamanlı çalışmalar yapmak kaçınılmazdır. Bu türden çalışmalar, bu kavramların işaretlenmesinde dönemlere bağlı ne gibi değişiklikler olduğunu tespiti de olanak tanır. Kavramların en başat işaretleyicilerinin neler olduğunu belirlemenin tek yolu bu artzamanlı çalışmalarla sıklık tespitidir. Ancak sıklığın da büyük oranda dildışı etkenlerle (modalar, itibar arayışı vb.) biçimlendiği hatırdı tutulmalıdır.

ANLAMSAL GÖRÜNÜM

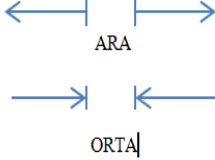
Ara-orta kavramlarına Martorella'nın (1986) modelinde görülen ve yukarıda sözü edilen çözümleme adımları uygulandığında şu görünüm ortaya çıkmaktadır (Bu çalışma uygulamalı ve deneysel bir çalışma olmadığı için son Morteralla'ya atfedilen 3 adımla ilgili tespitlerin de kişisel olduğu ve yeni verilerle yanlışlanabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Bu tespitler, Türkiye Türkçesi günlük dilindeki⁴ *ara-orta* kavramlarının, bu dili konuşanların zihninde nasıl yer aldığı konusunda ipuçları verecektir.):

1- Kavramın en çok kullanılan adları *ara* ve *orta*'dır. Bu adlar, tamamen dilbilgisel işaretlerin sıklığına bakılarak tespit edilmiştir. Nitekim işaretliyecilerde *ara* ve *orta* sözcüklerinin ve biçimbilgisel olarak *ara* ve *orta* sözcükleriyle ilgili biçimbirimlerin açık bir üstünlüğü vardır: 71 adet *ara* ve ilgili söz ve 59 adet *orta* ve ilgili söz. Bu durum Türkiye Türkçesinde *ara-orta* kavramlarının dilbilgiselleşmesinde *ara* sözcüğünün superordinate bir konumda olduğunu, bunu *orta* sözcüğünün izlediğini göstermektedir. Böylece *ara* ve *orta* sözcükleri kavramlar için norm sözcüklerdir.

2- Kavramların basit tanımları: *Ara* “iki şeyi birbirinden eşit olarak veya olmayarak ayıran uzaklık”, *orta* “iki kenardan, iki konumdan veya iki noktadan merkeze doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer” (Bu tanımlar, tamamen günlük yaşama ilgili gözlemlere ve dilbilgisel işaretlerle ilgili -varsa- sözlükbilimsel veriye dayanarak yapılmıştır. Buna göre, *ara* ve *orta* kavramları için uzaklık en önemli imgedir. *ara* kavramında uzaklık merkezden dışa doğru oluşurken, *orta* kavramında dıştan merkeze doğru oluşmaktadır). Bu durum Şekil 1'de görülmektedir:

⁴ *Günlük dil* terimi şu varsayımlarla kullanılmıştır: Günlük dil, yöresel ağız değildir; günlük dil yalnızca sözlü dil değildir; günlük dil yalnızca sokak dili değildir; günlük dil yalnızca standart dil değildir; günlük dil yalnızca yazımsal hatta yazılı dil değildir; günlük dil yalnızca belirli bir kesimin dili değildir; günlük dil bilim dili değildir. Günlük dil bu düzlemlerin hepsinden izler taşıyan ama hepsinin üstünde bir varyasyondur. Kabaca bir bilim insanıyla bir manavın, bir opera sanatçısıyla bir su tesisatçısının, bir yazarla bir çobanın vb. karşılaştıklarında veya 85 yaşında hiç eğitim görmemiş bir dedeyle yurtdışında doktora yapmakta olan torununun iletişim kurarken kullandıkları katmanlar üstü bir dildir. Günlük dilde belirli bir zamansal ve coğrafi kesit vardır, ancak bu dili oluşturan değişkenler devingendir. Hemen belirtmek gerekir ki Türkiye Türkçesinde üzerinde en az çalışma yapılan dil, burada tanımlanmaya çalışılan günlük dildir.

Şekil 1: ARA ve ORTA kavramlarında merkez konum-uzaklık ilişkisi

3- Kavramların karakteristiklerini belirleyen ayırt edici özellikleri ortaya koyma: “uzaklık”, “ortada olma (kalma veya bulunma)”, “arada olma (kalma veya bulunma)”, “esnek olma”, “belirsiz olma”, “üçlü veya çoklu ilişkiyle ortaya çıkması”, “bir boyutlu (genişlik veya yükseklik), iki boyutlu (genişlik ve yükseklik) veya üç boyutlu (genişlik, yükseklik ve derinlik) olma”. Böylece “*ara*’da veya *orta*’da olan”, ölçüm kriterlerinden belli bir uzaklıktadır, bu uzaklık genişlikle ve / veya yükseklikle ve / veya derinlikle ilgili olabilir, esnek, belirsizdir, üçlü veya çoklu ilişkiyle ortaya çıkar.

4- Kavramlarla ilgili ayırt edici olmayan özellikleri belirleme: “net olmama”, “kesin olmama”, “belirli / belirgin olmama”, “yorum açık olma”. Böylece “*ara*’da veya *orta*’da olanda”, netlik, açıklık, belirginlik yoktur, yoruma açıktır, hatta çoğu kez tam bir ölçüm ve hesap sonucunda oluşmaz.

Tablo’daki işaretleyiciler incelendiğinde *ara* kavramının daha çok belirli noktalara ve konuma, *orta* kavramının ise -matematiksel algının tersine- daha çok niteliğe ve duruma yönelik olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, *ara* kavramının göstergesi olan sözler daha çok konum (*ara cümle, ara kapı, ara kat, ara yön, iki arada, kütalar arası, şehirler arası* gibi), *orta* kavramının göstergesi olan sözler daha çok nitelik ve durum (*orta boy, ortada kal-, orta damar, orta hâlli, orta oyunu, ortaöğretim, orta saha* gibi) belirtmektedir. *Orta*’nın nicelik belirtme özelliği ancak çok sınırlı bağlamlarda ve dolaylıdır. Örneğin yukarıdaki biçimbilgisel olmayan işaretler, “Domates’in kilosunu kaç liraydı, 5 mi 6 mı?” “İkisinin ortası (= 5 buçuk lira).” gibi. Bu durum, *ara* kavramının daha çok bir veya iki boyutta (genişlik ve / veya yükseklik), *orta* kavramının ise üç boyutta (genişlik, yükseklik ve derinlik) algılandığını göstermektedir. Öte yandan, *ara* ve *orta* kavramları hatta İÇ kavramı sık sık nöbetleşmektedirler: *orta kapı / ara kapı, hafta arası / hafta ortası / hafta içi, gün ortası / gün içi, (veya iki ateş arasında kal- / iki ateş ortasında kal-)* gibi

3. ve 4. adımdaki belirlemelere göre ve Tablo'daki işaretleyicilerin en tipik temsilcileri esas alındığında *ara / arada* ve *orta / ortada* ile aynı veya komşu kavram alanında bulunan birtakım başka kavramlar olduğu da görülecektir. Şekil 2 bu kavram alanlarıyla ilgili fikir vermektedir (Şekil 2'de *ara(da)* ve *orta(da)* kavramlarıyla aynı veya yakın kavramlar alfabetik sırayla; bu kavramları azalan veya artan ölçüde dışlayan kavramlar ise karmaşık sırayla ancak eşleşmiş olarak verilmiştir. Çünkü *ara(da)* ve *orta(da)* işaretleyicileri çoğu kez aynı anda birden çok dışlanmış kavrama gönderme yapabilmektedir.):

Şekil 2. *Ara(da)* ve *orta(da)* ile aynı veya komşu kavramlar ve bunları dışlayan diğer kavramlar

	ARA(DA) ORTA(DA)	
...		100 ...
KAPALI	AHİMŞAHİM	AÇIK
KÖTÜ / FENA	ARAFTA	İYİ
ÇERKİN	AŞAĞI YUKARI	GÜZEL
BERBAT	AZ ÇOK	HARİKA
OLMAZ	BAZI	OLUR
OLAĞANDIŞI	BELİRLİ / BELLİ BELİRSİZ	OLAĞANÜSTÜ
ASLA	BELKİ	MUTLAKA
HİÇBİR ZAMAN	BİR DERECE	HER ZAMAN
ZARARLI	EKSERİ	YARARLI
SIYAH	FENA SAYILMAZ	BEYAZ
NORMAL OLMAYAN	GALİBA	NORMALIN ÜSTÜNDE
BELİRSİZ	GEÇER	BELİRLİ / BELLİ
SOGUK	GEÇERLİ	SICAK
İLK	GENEL	SON
ON	GRİ	ARKA
ALÇAK / DÜŞÜK	İLDİMAN	YÜKSEK
SEVİMSİZ	İÇİNDE	SEVİMLİ
AZ	İHTİMAL	ÇOK
YOK	İKİ ARADA	VAR
VASATIN ALTINDA	İTİDALLI	VASATIN ÜSTÜNDE
EKSİK	İYİ KÖTÜ	TAM
HAYIR	KABUL EDİLEBİLİR	EVET
DIKANSIZ / OLANAKSIZ	KARARINDA	MÜMKÜN / OLANAKLI
AŞAĞI	KİMLİYİN	YUKARI
KADIN veya ERKEK	KÖPRÜ	ERKEK veya KADIN
KARANLIK	KÖTÜ SAYILMAZ	AYDINLIK
KUÇUK	MAKUL	BÜYÜK
GÜÇSÜZ / ZAYIF	MAKUL VE MANTIKLI	GÜÇLÜ
KISA	MANTIKLI	UZUN
BAŞARISIZ	MİDİ	BAŞARILI
DAR	MUHTEMEL	GENİŞ
AÇ	MUTEDİL	TOK
CEHENNEM	NE SİYAH NE BEYAZ	CENNET
AKŞAM	NORMAL	SABAĞ
GECE	OLABİLİR	GÜNDÜZ
KIŞ	OLAĞAN	YAZ
KUZEY	OLÇULU	GÜNEY
BATI	OLÇUNLU	DOĞU
FAKİR / YOKSUL	REFU	ZENGİN
KURU	STANDART	ISLAK
BU	SOTLE BOYLE	O
MİNİ	UMUMİ	MAKİ
ASGARİ	UNİSEK	AZAMI
OZENSİZ	VAR YOK	OZENLİ

Acaba Şekil 2'deki işaretlerin hangileri *ara* ve *orta* kavramlarını doğrudan, hangileri dolaylı olarak işaretlemektedir? Burada doğal olarak en dolaysız işaretleyicilerin kavramların adı olarak algılanan *ara* ve *orta* sözcükleri ve bunların türevleri olduğu söylenebilir. Buna göre, Türkiye Türkçesinin bilişinde kavramları en çok çağrıştıran sözcükler *ara* ve *orta* sözcükleridir ve bu da bu sözcüklerin kavramı en iyi temsil eden, kavramları en dolaysız olarak işaretleyen biçimbirimler olduğu anlamına gelmektedir. Ancak doğaldır ki, bu, tam bir bilişsel dilbilim sorunudur. Böylesi bilişsel bir soruna, derlem tabanlı olmadığı için en azından sıklıklar üzerinden yorum yapılamayan dilbilimsel çalışmalarla çözüm sunmak güçtür. Böylelikle, dilbilimsel bir bakışla, kavramların *superordinate* (temsil gücü en yüksek olan ve bu bakımdan prototip olabilecek anlam ve bu anlamın göstergesi) ve *subordinate* (temsil gücü azalmış olan ve kavram kümesinin başka kümelerin de üyesi olabilme olasılığı yükselen anlamları ve bu anlamların göstergesi) düzenleri hakkında yorum yapmak da kolay değildir. Ancak Türkçedeki *ara* ve *orta* sözcükleri gibi örneğin Arapça *vasat*, *beyn* veya Fransızca *midi*, *normal* sözcüklerinin de kavramın doğrudan temsilcileri olduğu söylenebilir. Kavramı temsiliyette, kimi göstergeler dolaylı kimileri ise çok dolaylı bir konumdadırlar. Örneğin, *şöyle böyle, iyi kötü, az çok, var yok* dolaylı; *muhtemel, mutedil, ölçülü, standart* ise çok dolaylı temsilcilerdir. Böylelikle göstergelerin *ara* ve *orta* kavramlarını azalan veya çoğalan orandaki temsil gücü, söz konusu göstergelerin gösterilenlerinin de sınırları konusunda fikir vermektedir.

Öte yandan, insanın anlam dünyası karşısında dilbilgisi bir sonlu yapılar bütünü olduğundan, başka bir deyişle paradigma sonsuz, sentagma sınırlı olduğundan genellikle her anlam dilbilgisinde özerk bir yapıyla karşılığını bulmaz. Böylece, genellikle bir dilbilgisel yapı bazen birden çok anlamı işaretleyebilir, birden çok işlevle kullanılabilir. Bu bağlamda, Türkçedeki bilgi kipliği (olasılık, varsayım, çıkarım vb.) (ayrıntılı bilgi için bk. Kerimoğlu, 2011; Hirik, 2017) işaretleyicilerinin bir bölümünün *ara* ve *orta* kavram alanlarının da işaretleyicisi gibi görünebilirler: *olabilir, belki, galiba, muhtemelen* gibi. Kavramlar zihinde birbirlerine değmeden mi yoksa sarmal biçimde mi yer alırlar sorusu şimdilik tam olarak çözülmemiş olsa da, genellikle sarmal bir görünümle yer aldıkları görüşü yaygındır. Türkçede “kavram alanı” terimini ilk kullanan araştırmacılardan biri olan D. Aksan, Alman dilbilimci J. Trier'in “dil alanı (Spracfield)” teriminden esinlenmeyle, kavramların zihinde birbirinden soyutlanmış olarak değil bir mozağin parçaları gibi birbirlerini sınırlandırarak yer aldığını söylemek ve kavram alanı terimini “birbiriyle ilişkili ve birbirine yakın kavramların, eşanlamlıların, içinde düşünüldükleri

alan” olarak tanımlamaktadır (1989, s. 254). Buna göre, kavramlar gibi, bu kavram alanının içinde yer alan anlamların göstergeleri olan sözcükler de anlam olarak birbirlerinden uzak veya çok uzak durmaz, kavram alanı denilen yapıyı destekler. Belirtildiği gibi, dünya bilgisinin ve dış gerçeklik algısının, dilbilgisine (biçime, biçim-sözdizimine) geçişi sırasında ilgili kavram alanını en iyi temsil eden dilbilgisel birimlerin neler olduğunu ve bir kavram alanının komşu kavram alanlarıyla ilişkisini belirlemek için sıklık ve bağlam çözümlmelerine gereksinim vardır. Örneğin bilgi kipliği işaretleyicileriyle *ara* ve *orta* kavramlarının işaretleyicileri arasında nasıl bir sınır çizileceği, ancak böylesi çalışmalarla netlik kazanabilir.

Şekil 2 incelendiğinde *ara* ve *orta* kavramlarının başka bazı kavramlarla ilişki kurarak anlambilgisel kategoriler oluşturduğu görülecektir. Bu ilişkiler, *ara* ve *orta* kavramlarının genellikle *ara*'ya alınan veya *orta*'lanan *iki* dünya gerçekliğine doğrudan veya dolaylı gönderme yapmasıyla ortaya çıkmaktadır. Yine bu ilişkiler, Türkiye Türklerinin neleri “ortalanma” veya “arada olma” potansiyeliyle düşündüklerini de göstermektedir. Örneğin:

- ağır değil hafif değil: *orta ağırlık, orta sıklık* vb.
- alçak değil yüksek değil: *orta yaylak* vb.
- aşağı değil yukarı değil: *aşağı yukarı* vb.
- az değil çok değil: *orta şeker, yarı yarıya* vb.
- baş değil son değil: *ara karar* vb.
- başlangıçta değil bitişte değil: *ara cümle, hafta arası, gün ortası* vb.
- belli / belirli değil belirsiz değil: *belirli / belli belirsiz* vb.
- birbirine denk (veya eşit) öğelerden biri (veya birileri) değil öteki (veya ötekiler) değil: *apış arası, ara yol, ara yön, ara kesit, ara kuşak, okullar arası, orta çağ, orta deri, orta kulvar, orta kuşak, orta parmak, orta saha, orta yol, refiğ, şehirler arası* vb.
- birincinin sonu değil ikincinin başı değil: *devre arası* vb.
- büyük değil küçük değil: *orta boy* vb.
- dış yüzey değil iç yüzey değil: *çatı arası, tavan arası* vb.
- düşük değil yüksek değil: *ortaöğretim, ortaöğretim* (Bu iki ifadede esasında iki noktanın imgesi arasında bir karışıklık vardır. İfadelerde “ilk-orta-yüksek” imgeleri ile “düşük-orta-yüksek” imgeleri birbirine karışmış, “ilk” imgesiyle “düşük” imgesi nöbetleşmiştir.), *ortaokul* vb.
- eksik değil fazla değil: *yeterince, yeterli, geçerli* vb.
- eski değil yeni değil: *orta yaşlı* vb.
- evet değil hayır değil: *eh, eh işte* vb.

- hep (her zaman) değil hiç (hiçbir zaman) değil: *ara ara, arada, ara sıra, arada sırada, bazen, bazı bazı, kimileyin* vb.
- iç değil dış değil: *ara kapı, ara kat, orta kapı, orta kat, orta kulak* vb.
- ileri değil geri değil: *orta uç* vb.
- ilk değil son değil: *ara bağlantı* vb.
- iyi değil kötü değil: *ahım şahım değil, iyi kötü, şöyle böyle* vb.
- lise mezunu değil lisans mezunu değil: *ara eleman* vb.
- ön değil arka değil: *arayüz* vb.
- sıcak değil soğuk değil: *ılık, ılıman, mutedil* vb.
- siyah değil beyaz değil: *ne siyah ne beyaz, gri* vb.
- şöyle değil böyle değil: *bazı, şöyle böyle* vb.
- tam değil eksik değil: *ara kazanç, orta karar* vb.
- uzak değil yakın değil: *Orta Doğu*
- uzun değil kısa değil: *orta boy*
- var değil yok değil: *var yok, yarı yarıya* vb.
- yaşlı değil genç değil: *orta yaşlı* vb.
- zengin değil fakir değil: *orta hâlli* vb.

Bazı işaretleyiciler, “ortaladığı” ya da “araladığı” dünya gerçekliğinin yalnız *bir*’ine gönderme yapmaktadır:

- belirli değil arada / ortada: *hafta arası, hafta içi, mahalle arası* vb.
- eşit değil arada / ortada: *açık ara, uzak ara* vb.
- doğrudan değil aradan / ortadan: *ara pası* vb.
- belli / belirli bir kesim için değil ortada / ortaya: *ortaklaşa, orta malı, orta oyunu* vb.
- kapalı yerde değil arada / ortada: *orta oyunu* vb.
- kenarda değil arada / ortada: *orta masa(sı)*, (Günümüzde “orta masalar” giderek odaların kenarında kullanılmaya başlamıştır.), *orta sehpa* vb.

Bazı işaretleyiciler ise “ortaladığı” ya da “araladığı” dünya gerçekliğine açık bir gönderme yapmadığı için her durumda kullanılabilme özelliği gösterebilmektedir. Başka bir deyişle, bu işaretleyicilerde “ortalanan” ya da “aralanan” dünya gerçekliği herhangi bir durum, nitelik veya nicelik olabilmektedir: *ortanca, ortadaki, şöyle böyle, normal, ölçülü, ölçünlü, standart, eh şöyle böyle* vb.

Yapısal çözümleme sırasında elde edilen “10 cümle + 280 söz öbeği” bulgusu, *ara* ve *orta* kavramlarının Türkçede daha çok betimlemeli ifadelerle işaretlendiğini göstermektedir. Bu durum *ortada* olma'nın ve *arada kalma*'nın doğal olarak bir belirsizlik taşımamasından veya *ortada olan*'ın ve *arada kalan*'ın önünde veya ardında duran kavramlarla sınırının çok net çizilemeyecek olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu sınırın, -birçok kavramda olduğu gibi- her an herhangi bir taraf lehine genişleyebilmek veya diğeri aleyhine daralabilmek potansiyeli vardır. *İçte yer alan* ise görünmüyor olması bakımından bu belirsizliği ve dinamizmi daha çok taşır. Örneğin *iç organ* ifadesi birçok organa gönderme yapar, *yurtiçi* ifadesiyle de yurdun herhangi bir il veya ilçesi kastedilmiş olabilir. Benzer bir biçimde örneğin *gün içi* ifadesinde de günün başlangıcına mı yoksa bitişine mi daha yakın bir zamana gönderme yapıldığı, merkez noktadan ne kadar uzaklaştığı açık değildir.

SONUÇ

Tespit edildiği kadarıyla Türkçede *ara* ve *orta* kavramlarının nasıl dilbilgiselleştiklerine yönelik bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma bir makale sınırları içinde konuyla ilgili olarak Türkiye Türkçesindeki ilk gözlemlerin paylaşılmasına yöneliktir. Ancak Türkçede bu kavramların dilbilgiselleşmesi, daha geniş kapsamlı çalışmalara konu olmaya değer niteliktedir. Herhangi bir dildeki dilbilgisel yapılar üzerinden yapılan kavram çalışmaları, o dili konuşan toplumun değerler sisteminin, dünya algısının ve düşünce profillerinin de ortaya konması demektir. Türkçenin *ara* ve *orta* kavramları üzerine yapılacak ayrıntılı incelemeler de, Türklerin değerler skalasında neyi *başat*, neyi *ikincil* gördüklerini, neyi *norm* olarak aldıklarını değilse bile, bunu nasıl ifade ettiklerini ortaya koymaya yardımcı olacaktır. Çünkü *başat-ikincil*, *norm-normdışı*, *iyi-orta-kötü* değer sisteminin ortaya konulması, sosyal bilimlerin başka birçok alanından veriyle birlikte değerlendirilmesi gereken çok yönlü bir konudur. Böylesi bir konunun artzamanlı bir yaklaşımla ele alınması, *norm* olanın değişkenliğini de gözler önüne serecektir. Bu bağlamda, artzamanlı bir bakış için en değerli veri kaynaklarının atasözleri olduğunun, atasözlerinin düşünce profillerinin tespiti için önemli derlem malzemesi olduklarını belirtmekte yarar var. Örneğin bu sözlerde yer alan erkek-kadın, at-it, et-ciğer vb. karşıtlıklar, *değerlilik-değersizlik* kavram alanlarının oluşumu konusunda fikir vericidir (bk. Yüceol Özen, 2005). Türkiye Türkçesinde *ara* ve *orta* kavramlarının dilbilgiselleşmesi konulu bu çalışma derlem tabanlı değildir. Oysa derlem tabanlı çalışmalar, dilbilgisel yapıların sıklığının ve bütün kullanım değerlerinin tespitini de sağlayacaktır. Dolayısıyla çalışmada

yalnızca bu kavramların nasıl dilbilgiselleştiği konusuyla ilgili tahmin ve gözlemler paylaşmıştır, tespitlerin sınırlılığı tartışmaya açıktır.

Çalışmada *ara* ve *orta* kavramlarının ve bunlara komşu kavramların 381 işaretleyicisi tespit edilmiştir. Bu işaretleyicilerin kavramları temsil yeteneği birbirinden farklıdır ve azalan temsiliyet genellikle başka bir kavram alanıyla sınır komşuluğunu ifade eder. 381 biçimindeki sayısal değerın salt kendisine bakılarak tam olarak yorumlanması olanaklı değildir. Başka bir deyişle, başka dönemler, başka dilsel düzlemlerdeki (halk ağızları, internet gibi), başka Türk dillerindeki ve başka dillerdeki durum tespit edilmeden 381 sayısının gerçekte ne ifade ettiği anlaşılamaz. Üstelik bu işaretleyicilerin, kavramların Türkiye Türklerinin zihin yapısına yönelik olarak nasıl yorumlanması gerektiği konusu da başka kavramların nasıl ve ne sıklıkta işaretlendiğinin tespitine bağlıdır. Bu kısıtlılıklar bir kenara bırakılırsa, bu sayısal değerın ilk bakışta “yüksek” olduğu izlenimi verdiğini söylemekte de bir sakınca olmasa gerektir. Peki acaba bir toplumun bir kavramı bunca işaretlemesi, o kavramı tam olarak edindiği ve içselleştirdiği anlamına gelir mi? Esasında, en basit ifadesiyle *ara* ve *orta* kavramlarıyla ilgili bunca işaret, toplumda hoşgörünün de içselleştiği ve bu olgunun yaygın bir kültürel ögeye dönüştüğü biçiminde yorumlanabilir. Ancak Türkiye’de bugün yaşanan kimi toplumsal gerginliklerin, akla, “Acaba bazı şeyler ‘yalnızca dilde’ mi vardır veya bazı şeyler ‘yalnızca dilde’ mi kalmaktadır?” sorusunu da getirdiğini belirtmek gerekir.

Akla gelen bu soru ve buna verilebilecek cevaplar bir kenarda dursun, kavramların deneyimler sonucunda öğrenilen bilginin zihindeki izdüşümü olduğunu vurgulayalım. Öğrenilen bilgiyi zihnimizdeki diğer bilgilerle eşleştirir, karşılaştırır, benzerlik ve farklılıkları bakımından kategorize eder ve onları bu kategorik hâllerıyla saklarız. Acaba Türkiye Türkçesindeki *ara* ve *orta* kavram işaretleyicileri, Türklerin hangi deneyimlerinin ve hangi öğrenilmiş bilgi veya bilgilerin bilişlerindeki izdüşümüdür? Bu konuya bir çırpıda cevap vermenin elbette olanağı yoktur. Çünkü kavramlar yalnız günlük deneyimlerin değil yüzyılların hatta binyılların deneyimlerinin sonucunda ortaya çıkarlar ve kimi zaman ilk bilgilerin kaynağına (olay, durum, deneyim) ulaşmak da olanaksız hâle gelir. Böylece kavramların nasıl işaretlendiği konusu dilbilimin, bunların zihinde nasıl yerleştiği konusu bilişsel bilimlerin ve neleri temsil ettiği konusu ise kültür tarihinin ve toplumbiliminin üretken çalışma alanları olmayı sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1989). Kavram alanı-kelime ailesi ilişkileri ve Türk yazı dilinin eskiliği üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1971*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 253-262.
- Bozkurt, B. Ü. (2018). Kavram, kavramsallaştırma yaklaşımları ve kavram öğretimi modelleri: kuramsal bir derleme ve sözcük öğretimi açısından bir değerlendirme. *Dil Dergisi*, 169 (2), 5-23.
- Cin, R. (1971). *Kavramlar dizini*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Grünberg, T. (2006). *Anlam kavramı üzerine bir deneme*. İstanbul: 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, Cogito.
- Hirik, S. (2017). Türkiye Türkçesinde söylem ve bilgi kipliği ilişkisi. *İdil Dergisi*, 6 (35), 1955-1966.
- Karataş Coşkun, M. (2011). *Kavram öğretimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kerimoğlu, C. (2011). *Kiplik incelemeleri ve Türkçe*. İzmir: Dinozor Kitabevi.
- Kılıç, F. (2009). Kavram analizi yönteminin kültür kavramının öğrenilmesine etkisi. *e-Journal of New World Science Academy*, 4 (4), 1381-1391.
- Martorella, P. H. (1986). Teaching concepts. *Classroom Teaching Skills* (J. M. Cooper, Yay.). Massachusetts: Healy and Company, 181-223.
- Nietzsche, F. (2019). *Böyle buyurdu Zerdüş* (Murat Batmankaya, Çev.). İstanbul: 2. Baskı, Say Yayınları.
- Yüceol Özezen, M. (2005). Türkiye Türkçesindeki değişkenlerin eşdeğerliği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 403-414.

İnternet Kaynakları

Güncel Türkçe Sözlük (www. tdk.gov.tr, erişim tarihi: 23.04.2020).